

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանի եւ Թիւրքիայի վերածնունդներ,

Շահնշահի երկիրն էլ ստացաւ սահմանադրութիւն: Ռուսական մեծ յեղափոխական արտաքին արձագանքներից մէկն էլ այդ էր: Եթէ ի նկատի ունենանք այդ պետութեան ներկայ տնտեսական, սօցիալական վիճակը՝ պիտի համոզուենք որ այդ սահմանադրութիւնը տիրող հոգեւորական-Ֆէօդալական դասակարգի պահանջներն է միայն գոհացնելու: Հոգեւորականութիւնը անագին ազդեցութիւն ունի մահմեդական Պարսկաստանում. այդ դասակարգը զօրեղ, նւթական-կրօնական ոյժ լինելուց բացի միաժամանակ այդ երկրի մտաւորականութեան (ինտելիգենցիայի) ներկայացուցիչն է: Խոշոր կալուածատէրերի շարքում են կանգնած բազմաթիւ մուշտէիդներ, որոնք խաների հետ մի-մի աւատական իշխաններ են: Երրորդ տեղը բռնում է վաճառականների դասակարգը: Այդպիսով, կղերը, ֆէօդալները և բուրժուազիան իբրեւ իշխող դասակարգեր այժմ ըստանում են քաղաքական իրաւունքներ միջամտելու իրենց երկրի օրէնսդրական աշխատանքի մէջ: Այդ դասակարգերը իրենց ազատագրական ձգտումների մէջ բաւական զօրեղ աջակցութիւն են գտնում և անգլիական դիպլոմատների ներկայացուցիչների կողմից, իսկ կղերը պաշտպանւում է, յենուելով խուժանի զգացմունքների վրայ և «բաստա մտնելու» անխախտելի սովորութիւնը օգնում է նրան արսօլիտիզմի վրէժնորդութիւնից: Այդպիսի նպաստաւոր հանգամանքներին միանում է ներկայ շահի մեղմ բնավորութիւնը և դէպի արդական կարգերը ունեցած հակումները: Ինչքան և պակասաւոր լինեն Պարսկաստանում ստեղծուող այդ «լիբերալ» նոր կարգերը, այնուամենայնիւ նրանք մի էտապ են այդ երկրի դարձնած գիտակցութեան մէջ և առաջադիմական մի քայլ նրա էփօլիցիայի մէջ: Եթէ Արդարութեան Տունը կարողանայ վարչական-օրէնսդրական այնպիսի կարգեր մտցնել երկրի մէջ, որոնք հրաւրւորութիւն տան նրան տնտեսապէս առաջ գնալ՝ անշուշտ

յարութիւն կ'առնեն ժամանակով և աշխատաւոր դասակարգե-
րի մէջ քաղաքական, ձգտումներ և գիտակցական նուաճումնե-
րի հետ միասին կրնան կրօնական կապանքները ու հնադա-
րեան նախապաշարմունքները: Եւրոպական միտքը և սօցիալա-
կան արդարադատութեան գաղափարը անընդդիմադրելի թափով
մուտք կը գործեն ժողովրդական խաւերում, կը յեղաշրջուի շիւ-
տերի իրական ոյժերի յարաբերութիւնները, որոնք իրանց հեր-
թում փոփոխութիւններ կը մտցնեն այժմեան բուրժուական-
ֆէօդալական սահմանադրութեան մէջ, աւելի դեմօկրատիկ դար-
ձնելով նրան, և ճանաչել կը տան առանց կրօնի խտրութեան
սկզբունքը:

Այժմ ընտրողական իրաւունք ունին արական սեռից 30
տարեկանից սկսած մինչև 70 տարեկան հասակը բոլոր գրագէտ
մահմեդական պարսկապատակները, որոնք պետական ծառա-
յութեան մէջ չեն և դատաստանով արատաւորուած չեն: Պարս-
կաստանը բաժանուած է 12 ընտրական շրջանների: Թէհրանը
կազմում է 13-րդ շրջանը 50 պատգամաւորներով: Բոլոր պատ-
գամաւորների թիւը լինելու է 126: Ընտրութիւնները երկաստի-
ճան են լինելու գաւառներում և ուղղակի Թէհրանում: Պատգա-
մաւորները ընտրուում են 2 տարով: Պատգամաւորների անձը անձե-
ռնմիսելի է: Բացի այն դէպքերից, երբ յանցանք են գործում:
Առաջին նիստը կը կայանայ շա՛ի նախագահութեամբ:

Այդպիսով Պարսկաստանը նշանաւոր քայլ է անում և
մենք ցանկանում ենք որ խաղաղ կուլտուրական էվօլյուցիան
հաստատ արժատներ գցի այդ հինաւուրց պետութեան վէջ,
որի ժողովուրդը դեռ Կիւրոսների ժամանակ զարմացնում էր
յոյներին իր ընդունակութիւններով և առաքինութիւններով:

Վերածնունդը տենչը զօրեղանում է և Թիւրքիայում:
Այդ տեղ դարձեալ նրա տնտեսական զարգացման ֆազը այն
վիճակում չէ որ քաղաքական յեղափոխութեան մէջ պրօլետար-
իատը որ և է դեր կատարի: Թիւրքիան իր ներկայ տնտեսական
և մտաւոր յետաձգացութեան մէջ անկարող է զարգացնել դիտա-
կից պրօլետարիատ: Գիւղացիները և ֆիզիկական աշխատան-
քով ապրող մասսան իր ներկայ մտաւոր վիճակում անկարող
է զօրեղ գիտակցական դեր կատարել Թիւրքիայի ներքին յեղա-
փոխութեան մէջ. այդ դերը իվօլյուցիայի օրէնքով դեռ վերա-
պահուած է ինտելիգենտ-բուրժուական խաւերին, որոնք ա-
մեն տեղ եղել են քաղաքական տարրական իրաւունքներ ձեռք
բերելու կուում առաջ խաղացող տարրը: Պրօպագանդան և կադ-
մակերպումը կարող է սկսուել միայն այդ խաւերի միջից, քանի
որ մտաւոր և տնտեսական ոյժը այդ տեղ է ամբարուած:

Ձանաղան խմբակները խռովարարական փորձերը, մասնակի հայդուկային կոռւմբերը, այն էլ աղգարնակութեան մի փոքրաթիւ ցեղի կողմից և շովինիստական գոնաւորմամբ, ոչ մի աջողութիւն չեն ունենալ: Թիւրքիայի պէս երկրներում մասնաւանդ պէտք է խոյս տալ աղգային ազգերսիւ քաղաքականութիւնից, չգրգռել աղգային անտագոնիզմն ու կրքերը, որոնք բռնկուելով դառնում են ամեն ինչ կործանող և լափող հրդէներ: Բաւական չէ խօսքերով համոզել թէ այս կամ այն քայլը նացիօնալիստական չէ, այլ գործով պէտք է այնպիսի տակաւիկայ գտնել որ բախտակից ժողովրդների առեւութիւնը, և զայրոյթը չգրգռուեն, հայրենասիրական բնական զգացմունքները չվիրաւորուեն: Թիւրքը կարող է ձեռք ձեռքի տուած, օրինակ հայի հետ, կռուել վատթար ընթիմի դէմ, ամբողջ հայրենիքը վերանորոգելու նպատակով, բայց եթէ նրա վրայ մեծամիտ յոխորտանքով նայի չնչին ոյժ ներկայացնող հայութիւնը, անջատու, դրսից միջամտութիւն, բռնի անդամահատութիւն պահանջի, դոնկիխոտական քալլագեօզութիւններ անի—երբէք «համերաշխութեան» մասին մտածած թղթի կրտորները վստահութիւն չեն յարուցանիլ: Մի կողմ պէտք է թողնել աղգային բոմանտիզմը, յուսահատութեան թելադրած «արեան բոմանտիզմը» և նոր ճանապարհի, նոր գործելակերպերի մասին լուրջ մտածել:

Թէ իսկապէս նոյնիսկ լաւագոյն թիւրքերը՝ կարող էին հայ խակամիտ և ցուցամոլ յեղափոխականների անտակո գործողութիւններին ոչ համակրանքով վերաբերուիլ՝ այդ երևում է իշխան Սաբահեդինի իր «Թերակիլը» օրգանում գրած հետեւեալ խօսքերից («Մշ.» № 201). «Ինչ որ մենք խորապէս ափսոսում ենք այդ այն ձևն է, որով երբեմն կատարւում են մի շարք ցոյցեր, որոնց մենք գտնում ենք ֆրասակար այն դատի համար, որին ցանկանում ենք ծառայել միասին... Թող Թոյլ տրուի ինձ աւելացնել և՛ այն, որ եթէ մեր հայ հայրենակիցները Արտասահմանում ցոյց տուած իրանց ջանքերի միայն մի մասը գործ դրած լինէին թիւրք ազատական շարժման ընկերակցելու նպատակով, ներկայ ընթիմը վաղուց վերջացած կը լինէր»:

Իսկ մերոնք յամառութեամբ շարունակում են մոլորեցնել խուժանը միրաժներով և բարբաջել «արեան բոմանտիզմի» մասին և Վօլտերի փրիխոփայ Պանգլոսսի նման անմիտ կոտորածների ու աւերմունքների դիմաց միութարել թէ Սինիօքօսի պատմութեան մէջ փոխարէնը մի քանի տող կլինի գրուած... մի քանի տողի համար աղգ կործանել! Ախ դուք Պանգլոսներ և ցուցամոլներ!